

УДК 343.3

DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.18.266927>

О. О. Дудоров,

докт. юрид. наук, проф., заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Р. О. Мовчан,

докт. юрид. наук, проф., професор кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРУ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ

Метою дослідження є критичне осмислення дискусійних аспектів кримінально-правової новели щодо пособництва державі-агресору, за результатами чого мають бути розроблені науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення відповідних положень чинного КК і практики його застосування. На прикладі кримінально-правової оцінки таких проявів пособництва державі-агресору, як передача матеріальних ресурсів збройним формуванням держави-агресора і реалізація чи підтримка рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, показано проблематичність відмежування складу аналізованого злочину від колабораційної діяльності, державної зради і виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, глорифікації її учасників.

Ключові слова: пособництво, держава-агресор, колабораціонізм, державна зрада, кримінальна відповідальність, злочини проти основ національної безпеки України.

Із моменту відкритого нападу РФ актуалізувалися невирішені від початку війни 2014 р. питання кримінально-правової протидії посяганням на основи національної безпеки України¹. Одним із найбільш злободенних було

¹ Про інші «воєнні» оновлення кримінального законодавства України див. наступні роботи авторів цієї статті: Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правова заборона щодо незаконного використання гуманітарної допомоги: сумнівна законодавча новела. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 2. С. 99–115; Мовчан Р. О. Аналіз законодавчих змін,

питання, чи забезпечували приписи чинного станом на 24 лютого 2022 р. кримінального законодавства (зокрема, через абстрактність формулювань, використаних у ст. 111 Кримінального кодексу України (далі – КК) «Державна зрада») можливість надання належної оцінки діям осіб, які в різних формах допомагають державі-агресору.

Першим рішенням, яке Верховна Рада України (далі – ВРУ) ухвалила для розв'язання позначеної проблеми, стало доповнення КК ст. 111-1 «Колабораційна діяльність». Водночас, на переконання народних депутатів України, цього кроку було недостатньо, через що 14 квітня 2022 р. приймається (з урахуванням пропозицій Президента України) Закон «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» (далі – Закон від 14 квітня 2022 р.), на підставі якого до КК включено ще одну самостійну заборону – ст. 111-2 «Пособництво державі-агресору».

Окремі аспекти кримінально-правової характеристики цього нового злочину проти основ національної безпеки України висвітлювались у публікаціях Н. Антонюк, С. Бабаніна, Д. Балобанової, М. Бондаренко, А. Вознюка, І. Газдайки-Василишин, О. Кравчука, В. Кузнецова, О. Маріна, В. Мисливого, М. Сийплові, Т. Созанського, М. Хавронюка та ін. Попри таку дослідницьку активність, чимало питань, пов'язаних із тлумаченням,

направлених на підвищення ефективності кримінально-правової протидії кіберзлочинності в умовах дії воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 494–498; Мовчан Р. О. Аналіз законодавчого рішення про посилення кримінальної відповідальності за мародерство. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 1. С. 281–285; Мовчан Р. О. Аналіз кримінально-правової новели про несанкціоноване поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 Кримінального кодексу України). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 326–330; Мовчан Р. О. Кримінально-правова новела про виправдовування збройної агресії російської федерації проти України (ст. 436-2 КК України): правозастосовні та правотворчі проблеми. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2022. № 13. С. 197–204; Мовчан Р. О. Посилення кримінальної відповідальності за кіберзлочини, учинені в умовах воєнного стану: аналіз обґрунтованості змін. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану: матеріали наук.-теорет. конф.* (Київ, 26 трав. 2022 р.) / редкол.: С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський, А. А. Вознюк та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 159–165.

застосуванням і визначенням перспектив кримінально-правової заборони, присвяченої пособництву державі-агресору, викликають полеміку серед теоретиків і практиків, окремі з них залишаються недостатньо вивченими, а отже, потребують подальшого аналізу і кваліфікованого вирішення.

Метою дослідження є критичне осмислення дискусійних аспектів кримінально-правової новели щодо пособництва державі-агресору, за результатами чого мають бути розроблені науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення відповідних положень чинного КК і практики його застосування.

Передусім варто окреслити коло дій, передбачених ст. 111-2 КК. Ними є: реалізація рішень або дій держави-агресора, збройних формувань чи окупаційної адміністрації держави-агресора; підтримка таких рішень або дій; добровільний збір матеріальних ресурсів чи інших активів для представників держави-агресора, її збройних формувань або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільна підготовка або добровільна передача відповідних активів. Слід також зауважити те, що: 1) за ст. 111-2 КК караються лише ті перераховані вище дії, які вчиняються з метою завдання шкоди Україні; 2) суб'єктом розглядуваного злочину виступають не тільки громадяни України, а й іноземці та особи без громадянства, за винятком громадян держави-агресора. За цією ознакою пособництво державі-агресору частково відмежовується від державної зради (ст. 111 КК) і деяких форм колабораціонізму (частини 1, 2, 3, 5, 7 ст. 111-1 КК), за вчинення яких спроможні нести кримінальну відповідальність лише громадяни України.

Тут доречно нагадати, що у первісній редакції ст. 111-2 КК, заветованій Президентом України, йшлося і про таке діяння, як «інша добровільна взаємодія з представниками держави-агресора». На думку глави держави, наведене формулювання не містило чіткого визначення змісту і характеру дій/бездіяльності, що означають «іншу добровільну взаємодію», яка може кваліфікуватись як пособництво державі-агресору, а отже, не давало змоги з

достатньою чіткістю визначити, які саме діяння є протиправними. А це, своєю чергою, свідчило про недотримання вимог якості закону в контексті забезпечення закріпленого у ст. 8 Конституції України принципу верховенства права, елементами якого є правова визначеність, ясність і недвозначність правової норми. Вказані зауваження, визнані слухними як фахівцями Головного науково-експертного управління Апарату ВРУ (далі – ГНЕУ), так і Комітетом ВРУ з питань правоохоронної діяльності, були взяті до уваги при ухваленні Закону від 14 квітня 2022 р., у редакції якого викладено чинну редакцію ст. 111-2 КК. Крім того, первинною редакцією досліджуваної кримінально-правової заборони передбачалося встановлення відповідальності за не менш абстрактне діяння – будь-яку співпрацю з представниками держави-агресора. Згодом законодавець вирішив обмежитись вказівкою у ст. 111-2 КК на єдиний різновид такої співпраці – це добровільний збір, підготовка та/або передача матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора.

До речі, у 2020 р. із критикою положень законопроекту «Про захист української державності від проявів колабораціонізму» (від 20 грудня 2017 р., реєстр. № 7425), в яких вживалося загальне формулювання «співпраця», виступив М. Стиранка. Зокрема, дослідник слушно зазначав, що згадане поняття є оцінним, що може призвести до неоднозначності його тлумачення. Відтак запровадження відповідних законодавчих змін принесло б більше шкоди, ніж користі, оскільки «під прицілом» опинилися б мешканці АРК, Донецької та Луганської областей, які не захотіли залишати свої домівки, майно і, звісно, змушені «співпрацювати» з окупаційними органами держави-агресора задля забезпечення належних умов свого існування (працевлаштування, оформлення соціальних виплат тощо)².

² Стиранка М. Б. Кримінально-правова характеристика сепаратизму в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2020. С. 95.

Відсутність згадування у чинній редакції ст. 111-2 КК як про «іншу добровільну взаємодію», так і про «будь-яку співпрацю» заслуговує схвальної оцінки. Крім слушних аргументів Президента України, варто зазначити, що змістовно ці звороти означають одне і те саме – будь-яку співпрацю (взаємодію) з окупантами. На цю обставину звертали увагу В. Кузнецов і М. Сийплові, які також називали невдалою неконкретизовану вказівку на дві згадані форми об'єктивної сторони складу злочину «пособництво державі-агресору», що є оцінними і, до того ж, перетинаються між собою³.

Водночас доводиться констатувати, що, крім недоліків, зазначених вище і своєчасно усунутих, законопроект, згодом ухвалений як Закон від 14 квітня 2022 р., містив і низку інших недоліків, більшість із яких, на жаль, залишилися непоміченими для фахівців ГНЕУ. Не звернули на них увагу ні правники з команди глави держави, ні народні депутати України. Так, при прийнятті Закону від 14 квітня 2022 р. парламентарії «забули» про ст. 111-1 КК. Інакше нам складно пояснити наявність у ст. 111-2 КК варіативної вказівки на добровільний збір, підготовку та/або передачу матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням або окупаційній адміністрації держави-агресора, яка (вказівка) фактично дублює положення присвяченої «господарському» колабораціонізму ч. 4 ст. 111-1 КК. Останньою встановлено відповідальність, зокрема, за передачу матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора.

Додамо, що ці склади злочинів проблематично розмежувати і за ознаками суб'єкта та місця скоєння посягання. Адже, попри наявність розповсюдженого історичного розуміння колабораційної діяльності як

³ Кузнецов В. В., Сийплові М. В. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність як новий виклик сьогодення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2022. Вип. 70. С. 386.

поведінки, що може бути вчинена лише громадянином країни і виключно на окупованій території останньої, насправді *de lege lata*: 1) за ч. 4 ст. 111-1 КК (як і за ст. 111-2 КК) відповідальність спроможні нести як громадяни України, так й іноземці та особи без громадянства (загальний суб'єкт); 2) у ч. 4 ст. 111-1 КК (на відміну від деяких інших частин цієї статті) відсутня (як і в ст. 111-2 КК) «прив'язка» згаданої у ній передачі матеріальних ресурсів збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора до тимчасово окупованих територій.

Цікавий підхід до вирішення розглядуваної кримінально-правової проблеми пропонує Н. Антонюк, на думку якої у ст. 111-2 КК йдеться про організаційні дії, які полягають саме у збиранні й акумулюванні матеріальних ресурсів або інших активів. Виходячи з цього, дослідниця вважає, що особи, які, наприклад, добровільно збирають комп'ютерну техніку, засоби зв'язку чи транспортні засоби для представників держави-агресора, її збройних формувань, окупаційної адміністрації, мають відповідати за пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК); натомість дії тих, хто передав певні предмети відповідним адресатам, повинні кваліфікуватись вже за ч. 4 ст. 111-1 КК⁴.

Оцінюючи наведений підхід, вважаємо за доречне зробити такі застереження. По-перше, диспозиція ст. 111-2 КК, в якій стосовно відповідних предметів послідовно перераховано три варіативні дії (збір, підготовка, передача), не дає підстав для диференційованої оцінки, з одного боку, збирання (акумулювання) активів, а, з іншого, їх передачі збройним формуванням держави-агресора. По-друге, згадування у ч. 4 ст. 111-1 КК тільки про «передачу» матеріальних ресурсів не виключає інкримінування цієї норми у випадках скоєння підготовчих (щодо передачі) дій – збирання і підготовки матеріальних ресурсів (кваліфікація вчиненого у таких випадках,

⁴ Антонюк Н. Державна зрада і колабораційна діяльність. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 4. С. 62.

щоправда, потребуватиме додаткового посилання на ст. 14 КК). По-третє, навіть якщо уявити (хоч такий висновок не впливає не лише з буквального, а й з телеологічного тлумачення кримінального закону – маємо на увазі зміст супровідних документів до законопроекту, ухваленого як Закон від 14 квітня 2022 р.), що у ст. 111-2 КК маються на увазі лише, так би мовити, організаційні, а тому суспільно небезпечніші (порівняно зі «звичайною» передачею матеріальних ресурсів) дії, то виникає питання: чому така поведінка, яка має на меті завдання шкоди Україні, не повинна визнаватися державною зрадою (ст. 111 КК)?

Отже, тут ми маємо справу із прикладом помилки, яку М. Хавронюк оригінально називає різновидом «порушення принципу пропорційності»: ігноруючи факт наявності у КК статті, яка вже передбачає відповідальність за певне діяння, законодавець знову криміналізує його, застосовуючи ті самі або схожі формулювання і не виокремлюючи ознак, які б дали змогу чітко розмежувати відповідні кримінальні правопорушення, зокрема за правилами конкуренції статей про спеціальний і загальний склади правопорушення⁵. Інакше кажучи, має місце надмірна (надлишкова) криміналізація, коли їй підлягає діяння, якому притаманна необхідна для криміналізації суспільна небезпека (соціальна шкідливість), але яке цього не потребує, адже кримінальна відповідальність за нього вже існує. Водночас варто мати на увазі те, що якщо за певне діяння раніше вже існувала кримінальна відповідальність, то вести мову про криміналізацію можна лише з певною часткою умовності – коректніше тут говорити про диференціацію кримінальної відповідальності.

У будь-якому разі з'ясована ситуація викликає занепокоєння через те, що, попри згадану фактичну тотожність аналізованих дій, у санкціях порівнюваних кримінально-правових норм містяться явно неспівмірні за

⁵ Хавронюк М. Помилки у законах воєнного часу: щодо змін Кримінального кодексу України. URL: <https://uplan.org.ua/pomylyky-u-zakonakh-voiennoho-chasu-shchodo-zmin-kryminalnoho-kodeksu-ukrainy/>.

суворістю покарання: якщо за вчинюваний у відповідній формі колабораціонізм (ч. 4 ст. 111-1 КК) як максимально суворе може бути призначено покарання у виді позбавлення волі на строк від 3 до 5 років (як альтернатива фігурує штраф до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), то пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК) карається позбавленням волі на строк від 10 до 12 років.

Яким же чином на практиці вирішується питання про кримінально-правову оцінку дій особи, яка вчинила передачу матеріальних ресурсів збройним формуванням держави-агресора? Наведемо типові приклади.

Так, в одному з кримінальних проваджень було з'ясовано, що під час окупації с. Юр'єве Конотопського району Сумської області місцевий житель добровільно підтримував стосунки з окупантами, зокрема передавав їм матеріальні ресурси, включаючи обладнання для ремонту військової техніки і запчастини. Суд, визнавши його винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 4 ст. 111-1 КК, призначив покарання у виді штрафу в розмірі 1 400 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян⁶. В іншому кримінальному провадженні було встановлено, що під час окупації с. Боромля Охтирського району Сумської області чоловік неодноразово, добровільно і безоплатно надавав військовослужбовцям рф матеріальні ресурси, а саме різав баранів, за якими доглядав, і безкоштовно передавав тушки баранів. При цьому у період окупації обвинувачений не надавав зазначені матеріальні ресурси місцевим мешканцям, тим самим визнаючи потреби окупантів пріоритетними порівняно з інтересами односельчан. Суб'єкт був засуджений за ч. 4 ст. 111-1 КК⁷.

Як бачимо, в обох випадках мала місце поведінка, яка одночасно підпадає під дію і ст. 111-2, і ч. 4 ст. 111-1 КК (це якщо залишити осторонь ст. 111 КК, про яку йтиметься нижче).

⁶ Вирок Путивльського районного суду Сумської області від 27 травня 2022 р. у справі № 584/313/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104534680>.

⁷ Вирок Тростянецького районного суду Сумської області від 26 серпня 2022 р. у справі № 588/735/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105905089>.

На думку М. Хавронюка, під час розв'язання розглядуваного питання кваліфікації необхідно відштовхуватися від правил подолання темпоральних колізій, враховуючи які (застосуванню підлягає більш новий закон), відповідні дії мають кваліфікуватися за ст. 111-2 КК⁸. Однак, на наш погляд, у цьому разі мають братися до уваги не положення проєкту Закону «Про правотворчу діяльність», який, як відомо, і досі не набув статусу нормативно-правового акту, а: 1) правило конституційного походження (ч. 3 ст. 62 Конституції України), згідно з яким усі сумніви мають тлумачитись на користь особи, діяння якої кваліфікується; 2) така складова засади верховенства права, як принцип правової визначеності.

«Принцип правової визначеності вимагає чіткості, зрозумілості та однозначності правових норм, зокрема передбачуваності (прогнозованості) законодавчої політики в соціальній сфері та стабільності правових норм як відсутності частого внесення змін до нормативно-правових актів. Тож правова визначеність вимагає, щоб правові норми були чіткими й точними, спрямованими на те, щоб забезпечити постійну прогнозованість ситуацій та правовідносин, що виникають. Відповідно до вимог принципу правової визначеності правозастосовчий орган у разі неточності, недостатньої чіткості, суперечливості норм позитивного права має тлумачити норму на користь невідладного суб'єкта (якщо однією зі сторін спору є представник держави або органу місцевого самоврядування), адже якщо держава нездатна забезпечити видання зрозумілих правил, то саме вона і повинна розплачуватися за свої прорахунки. Це так зване правило пріоритету норми за найбільш сприятливим для особи тлумаченням»⁹. Із цього приводу пригадуються резонні міркування З. Загинеї-Заболотенко, яка резюмувала, що під правовою визначеністю закону у рішеннях ЄСПЛ зазвичай визнається

⁸ Хавронюк М. За пособництво державі-агресору – кримінальна відповідальність. Аналіз статті 111-2 ККУ із серії науково-практичних коментарів Миколи Хавронюка про зміни до Кримінального кодексу, прийняті під час воєнного стану. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/za-posobnytstvo-derzhavi-agresoru-kryminalna-vidpovidalnist/>.

⁹ Ухвала Вищого адміністративного суду України від 31 серпня 2016 р. у справі № 826/1162/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/60759224>.

його передбачуваність. Норму не можна вважати «законом», якщо вона не сформульована достатньо чітко, що дає особі можливість керуватися цією нормою у своїх діях. Кожен громадянин відповідно до обставин має орієнтуватися в тому, яка саме правова норма застосовується у конкретному випадку, та мати змогу, користуючись за потреби допомогою компетентних радників, передбачати у розумних межах, виходячи із заданих обставин, які наслідки може мати конкретний вчинок¹⁰.

Чи є підстави вважати, що ч. 4 ст. 111-1 і ст. 111-2 КК є чіткими, точними і несуперечливими правовими приписами, і чи дають вони, виступаючи належним правовим орієнтиром, можливість передбачати юридичні наслідки своєї поведінки – передачі матеріальних ресурсів збройним формуванням держави-агресора? Негативні відповіді на поставлені питання видаються більш, ніж очевидними. Відтак схилиємось до думки про те, що передача матеріальних ресурсів збройним формуванням держави-агресора все ж має кваліфікуватися за ч. 4 ст. 111-1 КК¹¹, для інкримінування якої, до речі, не потрібно встановлювати наявності мети завдання шкоди Україні.

Далі зупинимось на недоліках, пов'язаних із використанням у ст. 111-2 КК формулювання «реалізація чи підтримка рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора». По-перше, невиправданою є одночасна вказівка на реалізацію чи підтримку «рішень» та/або «дій», оскільки прийняття рішень є лише одним із багатьох різновидів вчинення дій. По-друге, як слушно зазначає М. Хавронюк, «реалізації дій» як такої бути не може, бо це тавтологія; реалізація рішень дорівнює діям на виконання рішень¹². По-третє, низку

¹⁰ Загинець З. А. Кримінально-правова герменевтика: монографія. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2015. С. 341.

¹¹ Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану: наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін.; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ: Норма права, 2022. С. 130.

¹² Хавронюк М. За пособництво державі-агресору – кримінальна відповідальність. Аналіз статті 111-2 ККУ із серії науково-практичних коментарів Миколи Хавронюка про зміни до Кримінального кодексу,

зауважень викликає криміналізація такого діяння, як підтримка рішень держави-агресора.

Зокрема, як зазначають О. Кравчук та М. Бондаренко, підтримка в такому разі має бути істотною, тобто утворювати достатньо матеріалізований вираз, що, однак, залишається оцінною категорією¹³. Водночас незрозуміло, як сама лише, наприклад, непублічна підтримка (тобто поділяння поглядів, виявлення симпатій тощо) здатна завдати істотну шкоду Україні, яка б не охоплювалась ч. 2 ст. 11 КК. Слід враховувати і такі обставини: 1) організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, є злочином, передбаченим ч. 6 ст. 111-1 КК, який карається позбавленням волі на строк від 10 до 12 років; 2) вчинювані громадянином України публічні заклики до підтримки рішень держави-агресора визнаються передбаченим ч. 1 ст. 111-1 КК колабораціонізмом¹⁴, який карається позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років; 3) за ч. 1 ст. 436-2 КК можуть кваліфікуватись дії осіб, які здійснюють виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії рф проти України, а за ч. 2 ст. 436-2 КК – виготовлення або поширення відповідних матеріалів; всі ці дії фактично можуть розцінюватися як окремі форми підтримки дій держави-агресора. Найбільш суворим покаранням за злочини, передбачені різними частинами ст. 436-2 КК, є позбавлення волі на строк до 3 і 5 років, відповідно.

прийняті під час воєнного стану. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/za-posobnytstvo-derzhavi-agresoru-kryminalna-vidpovidalnist/>.

¹³ Кравчук О., Бондаренко М. Стаття «Пособництво державі-агресору»: нові склади злочинів за ст. 111-2 Кримінального кодексу України. URL: <http://hrvector.org/podiyi/22-05-03-art3>.

¹⁴ Письменський Є. О., Мовчан Р. О. Новели кримінального законодавства України про колабораційну діяльність. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 356–360. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/79>; Письменський Є. О., Мовчан Р. О. Ідеологічний та культурно-освітній колабораціонізм: окремі проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 8–16. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-2-8-16.

Через викладене постає чергове риторичне питання: чому здійснювана громадянином України непублічна підтримка дій держави-агресора карається позбавленням волі на строк аж до 12 років (ст. 111-2 КК), тоді як публічні заклики до підтримки таких рішень – лише позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ч. 1 ст. 111-1 КК), а поширення матеріалів, в яких, наприклад, визнається правомірною збройна агресія РФ – позбавленням волі лише на строк до 5 років (ч. 2 ст. 436-2 КК)? Так само складно зрозуміти, чому фактично однакове покарання передбачено за саму лише підтримку (ст. 111-2 КК) та «реальні» дії (проведення заходів, інформаційна діяльність), спрямовані на підтримку держави-агресора (ч. 6 ст. 111-1 КК). Якщо ж виходити з того, що у ст. 111-2 КК йдеться лише про, так би мовити, матеріалізовану підтримку, то чим тоді остання відрізняється від реалізації відповідних рішень?

У своєму висновку на законопроект, згодом ухвалений як Закон від 14 квітня 2022 р., фахівці ГНЕУ відмітили, зокрема те, що інші форми взаємодії з представниками держави-агресора можуть проявлятися, наприклад, у вчиненні громадянином України дій, спрямованих на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти (про що йдеться у ч. 3 ст. 111-1 КК), у зайнятті громадянином України тієї чи іншої посади у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, зокрема в окупаційній адміністрації держави-агресора (частини 2, 5, 7 ст. 111-1 КК).

Викладеним невиправдане дублювання законодавчого матеріалу не вичерпується. Крім створення колізії зі ст. 111-1, доповнення КК ст. 111-2 в її чинній редакції породжує необхідність вирішення питання про відмежування пособництва державі-агресору від державної зради. Зокрема, йдеться про те, що передбачені у ст. 111-2 КК в абстрактному вигляді діяння – вчинювані з метою завдання шкоди Україні реалізація чи підтримка рішень та/або дій держави-агресора – цілком можуть вважатися державною зрадою у такій не

менш неконкретизованій формі, як надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України, бо це може бути фактично будь-яке діяння громадянина України, вчинене на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України (ст. 111 КК).

І якщо в контексті співвідношення з кримінально-правовою нормою про колабораційну діяльність ми зазначали, що одні і ті самі діяння можуть одночасно кваліфікуватися і за ст. 111-1 КК, більшістю частин якої передбачено істотно м'якші покарання, і за ст. 111-2 КК, санкція якої є значно суворішою, то у ситуації із співвідношенням караності державної зради і пособництва державі-агресору має місце ситуація зворотна. Адже ідентичне за змістом діяння може бути визнано: і передбаченою ст. 111-2 КК реалізацією чи підтримкою рішень держави-агресора, за що передбачено основне покарання у виді позбавлення волі на строк від 10 до 12 років; і наданням іноземній державі допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, вчинення якого в умовах воєнного стану тягне призначення значно суворішого (порівняно з покаранням, передбаченим ст. 111-1 КК) покарання у виді позбавлення волі на строк 15 років або довічного позбавлення волі.

Наприклад, саме за ч. 2 ст. 111 КК як державна зрада, вчинена в умовах воєнного стану, кваліфікувалися такі дії, які, щоправда, могли бути розцінені і як передбачена ст. 111-2 КК реалізація рішень держави-агресора, вчинена з метою завдання шкоди Україні: а) начальник одного з департаментів ТОВ «ДТЕК Східенерго», перебуваючи на тимчасово окупованій території Луганської області, погодився на співпрацю з окупаційною владою, зокрема всупереч наказу ТОВ про тимчасове призупинення виробничої діяльності Луганської ТЕС він добровільно надав згоду на зайняття посади її керівника і за участі представника «ЛНР» незаконно відновив роботу електростанції під

контролем рф¹⁵; б) працівник «Азовсталі» передав російським окупантам схему підземних тунелів заводу¹⁶.

У цьому сенсі неабиякий інтерес викликає і випадок із депутатом та секретарем сільради (Особою-1) у раніше тимчасово окупованому російськими військовими с. Кутузівка. З матеріалів справи, які надійшли до Київського районного суду м. Харкова, випливає, що Особа-1, використовуючи свою посаду, з метою завдання шкоди Україні шляхом добровільного збирання і передачі матеріальних ресурсів та інших активів представникам держави-агресора (рф) та її збройним формуванням, надала останнім доступ до житлових приміщень будівлі управління одного з державних підприємств, забезпечувала російських військових доступом до житлових приміщень місцевих мешканців, умовами проживання у них, а також налагодила співпрацю з керівником дислокованих у селі російських військових із позивним «Вітязь». Під час взаємодії з ним Особа-1 отримувала від вказаного представника збройних формувань рф завдання з роздавання гуманітарної допомоги, складання списків місцевих жителів та адрес житлових приміщень, що використовувалися для розквартирування російських військових, доводила до населення вказівки з обов'язкового носіння білих пов'язок на правому рукаві одягу, як у військових рф. Як свідчить повідомлення у ЗМІ, спочатку перераховані дії дістали оцінку з посиленням на ч. 2 ст. 111 КК¹⁷, однак згодом, на що вказує ухвала суду, вони були кваліфіковані за ст. 111-2 КК¹⁸. І це при тому, що поведінка Особи-1, на наш погляд, підпадає під дію і відразу декількох частин ст. 111-1 КК.

¹⁵ Працівник ТЕС з Луганщини отримав підозру у колабораціонізмі. URL: <https://magnolia-tv.com/news/73624-pratsivnyk-tes-z-luhanshchynu-otrymav-pidozru-u-kolaboratsionizmi-prokuratura?prov=ukrnet>.

¹⁶ СБУ оголосила підозру працівнику «Азовсталі», який здав окупантам схему підземних тунелів заводу. URL: <https://chas.news/news/sbu-ogolosila-pidozru-pratsivniku-azovstali-yakii-zdav-okupantam-shemu-pidzemnih-tuneliv-zavodu>.

¹⁷ Харківщина: голові Старого Салтова вручили підозру про держзраду. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/7/7344745/>.

¹⁸ Ухвала Київського районного суду м. Харкова від 13 травня 2022 р. у справі № 953/3149/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104408418>.

Сказане стосується і розповсюджені поведінки осіб, які співпрацюють із державою-агресором у формі надання інформації, зокрема, про вигідні місця розташування військової техніки, маловідомі шляхи проникнення до тих чи інших населених пунктів або обходу природних перешкод, особисті дані ветеранів АТО/ООС, тобто поведінки, яка, хоч переважно і визнається вчиненою в умовах воєнного стану державною зрадою, так само могла б розцінюватися і як пособництво державі-агресору та колабораціонізм. При цьому у ст. 111-2 КК відсутнє застереження про те, що за нею мають кваліфікуватися лише ті дії, які не містять ознак передбаченої ст. 111 КК державної зради.

Для нас очевидною неприйнятною є ситуація, коли за двома окремими кримінально-правовими нормами з істотно відмінними за своєю суворістю санкціями (і це якщо не чіпати ст. 111-1 КК) може бути кваліфікована фактично будь-яка поведінка, що має на меті завдання шкоди Україні. Водночас можна лише уявити, наскільки гіршою була б ситуація за умови втілення первинних задумів щодо вказівки у ст. 111-2 КК ще й на такі абстрактні дії, як інша добровільна взаємодія і будь-яка інша співпраця з державою-агресором.

Гарною ілюстрацією злободенності висвітлених вище проблем може слугувати резонансна історія із затриманням очільника промислового гіганта «Мотор Січ» В. Богуслаєва. Він, за повідомленнями у ЗМІ¹⁹, обвинувачується у незаконному постачанні оптових партій вітчизняних авіадвигунів до країни-агресора; такі дії кваліфіковані одночасно і за ч. 4 ст. 111-1, і за ст. 111-2 КК. Звісно, ця попередня кримінально-правова оцінка, зокрема, ставить питання про її відповідність принципу *non bis in idem*. Не може не поставати (враховуючи й інші оприлюднені обставини кримінального провадження) і питання, чому дії В. Богуслаєва не розцінені як передбачене

¹⁹ Богуслаєву оголошено підозру в колабораціонізмі та пособництві агресору.
URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/0/2006/170443>.

ст. 111 КК «Державна зрада» надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України.

На нашу думку, обираючи шлях вдосконалення КК у досліджуваній частині, варто зупинитися на одному із зазначених нижче альтернативних варіантів:

1) конкретизувати у ст. 111 КК різновиди найнебезпечніших діянь, вчинюваних із метою завдання шкоди Україні (наприклад, проходження служби у військових формуваннях держави-агресора, шпигунство), водночас виключивши згадування про абстрактне надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (сказане стосується і переходу на бік ворога). Прояви такої допомоги мали б визнаватися менш небезпечним (порівняно з державною зрадою) пособництвом державі-агресору і кваліфікуватися за ст. 111-2 КК;

2) навпаки (як це зроблено у ст. 111-1 КК), закріпити у ст. 111-2 КК вичерпне коло вчинюваних із метою завдання шкоди Україні конкретних діянь, які є менш небезпечними (знову ж порівняно з державною зрадою) і мають визнаватися пособництвом державі-агресору. При цьому з удосконаленої у такий спосіб ст. 111-2 КК мало б бути виключене згадування про абстрактну реалізацію чи підтримку рішень та/або дій держави-агресора; прояви такої поведінки визнаватимуться державною зрадою у формі надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (або у формі переходу на бік ворога) і, відповідно, кваліфікуватимуться за ст. 111 КК. Щоправда, пропонувані варіанти *de lege ferenda* матиме сенс лише за умови визначення кола відповідних (менш суспільно небезпечних) посягань, які не охоплюються не лише ст. 111 КК, а й ст. 111-1 КК.

Щодо викладеної проєктованої ініціативи хотілося б відмітити такі обставини: а) як свідчить аналіз чинної редакції ст. 111-2 КК, наразі поведінки, яка б «безболісно» не могла кваліфікуватися за однією із двох згаданих вище статей КК, у ній не передбачено. Тут доречно нагадати, що у Пояснювальній записці до законопроекту, ухваленому як Закон від 14 квітня 2022 р., обґрунтування необхідності запровадження аналізованої кримінально-правової новели зводилося до загальної констатації того, що «ряд громадян України здійснюють допомогу (пособництво) РФ у здійсненні агресивних дій, розгортанні збройного конфлікту проти України, включаючи різні форми підтримки збройних формувань та окупаційних адміністрацій держави-агресора та інші дії, які мають бути кваліфіковані як пособництво державі-агресору». Проте жодних конкретних проявів таких дій, які б не підпадали під ознаки складів злочинів «державна зрада» і «колабораційна діяльність», у згаданому супровідному документі не наводилося; б) якщо відповідний різновид поведінки, який не передбачений навіть у надмірно казуїстичній ст. 111-1 КК, буде виявлено, то чи не простіше згадування про нього включити до кримінально-правової заборони, присвяченої колабораціонізму?;

3) передбачити найбільш небезпечні посягання, вчинені з метою нашкودити державі Україна (наприклад, перехід на бік ворога у період збройного конфлікту, шпигунство), в окремих складах злочинів, залишивши всі інші (менш небезпечні) діяння у межах статті КК про державну зраду і статті КК про колабораціонізм із встановленням у них більш м'яких покарань²⁰.

Викладене дає підстави зробити загальний **висновок** про те, що, попри схвальні наміри парламентаріїв, включення до КК ст. 111-2 «Пособництво державі-агресору» посилює як колізійність кримінального закону, так і

²⁰ Мовчан Р. О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми: монографія. Київ: Норма права, 2022. С. 88–89.

частково притаманну йому правову невизначеність, а також змушує вчергове вести мову про надмірну (надлишкову) криміналізацію. До здобутків законопроектної роботи, пов'язаної з конструюванням кримінально-правової заборони, присвяченої пособництву державі-агресору, можна віднести хіба що невикористання у чинній редакції ст. 111-2 КК не виправдано абстрактних зворотів «інша добровільна взаємодія з представниками держави-агресора» і «будь-яка співпраця з представниками держави-агресора». На прикладі кримінально-правової оцінки таких проявів пособництва державі-агресору, як передача матеріальних ресурсів збройним формуванням держави-агресора і реалізація чи підтримка рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, добре помітна проблематичність відмежування складу аналізованого злочину від колабораційної діяльності, державної зради і виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, глорифікації її учасників. З'ясовану проблему, яка виникла внаслідок частково недоцільного дублювання законодавчого матеріалу, можна вирішити, сприйнявши один із пропонуванних вище варіантів взаємопов'язаної оптимізації статей КК про відповідальність за державну зраду, колабораційну діяльність і пособництво державі-агресору.

Список використаних джерел

1. Антонюк Н. Державна зрада і колабораційна діяльність. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 4. С. 56–68.
2. Богуслаєву оголошено підозру в колабораціонізмі та пособництві агресору. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/0/2006/170443>.
3. Вирок Путивльського районного суду Сумської області від 27 травня 2022 р. у справі № 584/313/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104534680>.
4. Вирок Тростянецького районного суду Сумської області від 26 серпня 2022 р. у справі № 588/735/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105905089>.
5. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правова заборона щодо незаконного використання гуманітарної допомоги: сумнівна законодавча

новела. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 2. С. 99–115.

6. Загинеї З. А. Кримінально-правова герменевтика: монографія. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2015. 380 с.

7. Кравчук О., Бондаренко М. Стаття «Пособництво державі-агресору»: нові склади злочинів за ст. 111-2 Кримінального кодексу України. URL: <http://hrvector.org/podiyi/22-05-03-art3>.

8. Кузнецов В. В., Сийплові М. В. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність як новий виклик сьогодення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2022. Вип. 70. С. 381–388.

9. Мовчан Р. О. Аналіз законодавчих змін, направлених на підвищення ефективності кримінально-правової протидії кіберзлочинності в умовах дії воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 494–498.

10. Мовчан Р. О. Аналіз законодавчого рішення про посилення кримінальної відповідальності за мародерство. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 1. С. 281–285.

11. Мовчан Р. О. Аналіз кримінально-правової новели про несанкціоноване поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 Кримінального кодексу України). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 326–330.

12. Мовчан Р. О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми: монографія. Київ: Норма права, 2022. 241 с.

13. Мовчан Р. О. Кримінально-правова новела про виправдовування збройної агресії російської федерації проти України (ст. 436-2 КК України): правозастосовні та правотворчі проблеми. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2022. № 13. С. 197–204.

14. Мовчан Р. О. Посилення кримінальної відповідальності за кіберзлочини, учинені в умовах воєнного стану: аналіз обґрунтованості змін. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану: матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.)* / редкол.: С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський, А. А. Вознюк та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 159–165.

15. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану: наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін.; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ: Норма права, 2022. 278 с.

16. Письменський Є. О., Мовчан Р. О. Новели кримінального законодавства України про колабораційну діяльність. *Юридичний науковий*

електронний журнал. 2022. № 6. С. 356–360. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/79>.

17. Письменський Є. О., Мовчан Р. О. Ідеологічний та культурно-освітній колабораціонізм: окремі проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 8–16. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-2-8-16.

18. Працівник ТЕС з Луганщини отримав підозру у колабораціонізмі. URL: <https://magnolia-tv.com/news/73624-pratsivnyk-tes-z-luhanshchynu-otrymav-pidozru-u-kolaboratsionizmi-prokuratura?prov=ukrnet>.

19. СБУ оголосила підозру працівнику «Азовсталі», який здав окупантам схему підземних тунелів заводу. URL: <https://chas.news/news/sbu-ogolosila-pidozru-pratsivniku-azovstali-yakii-zdav-okupantam-shemu-pidzemnih-tuneliv-zavodu>.

20. Стиранка М. Б. Кримінально-правова характеристика сепаратизму в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2020. 264 с.

21. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 31 серпня 2016 р. у справі № 826/1162/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/60759224>.

22. Ухвала Київського районного суду м. Харкова від 13 травня 2022 р. у справі № 953/3149/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104408418>.

23. Хавронюк М. За пособництво державі-агресору – кримінальна відповідальність. Аналіз статті 111-2 ККУ із серії науково-практичних коментарів Миколи Хавронюка про зміни до Кримінального кодексу, прийняті під час воєнного стану. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/zapособnystvo-derzhavi-agresoru-kryminalna-vidpovidalnist/>.

24. Хавронюк М. Помилки у законах воєнного часу: щодо змін Кримінального кодексу України. URL: <https://uplan.org.ua/pomyly-u-zakonakh-voiennoho-chasu-shchodo-zmin-kryminalnoho-kodeksu-ukrainy/>.

25. Харківщина: голові Старого Салтова вручили підозру про держзраду. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/7/7344745/>.

REFERENCES

1. Antoniuk, N. (2021). Derzhavna zrada i kolaboratsiina diialnist. *Slovo Natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy – Word of the National School of Judges of Ukraine*, 4, 56–68 [in Ukrainian].

2. Bohuslaievu oholosheno pidozru v kolaboratsionizmi ta posobnystvii ahresoru. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/0/2006/170443> [in Ukrainian].

3. Vyrok Putyvlskoho raionnoho sudu Sumskoi oblasti vid 27 travnia 2022 r. u spravi № 584/313/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104534680> [in Ukrainian].

4. Vyrok Trostianetskooho raionnoho sudu Sumskoi oblasti vid 26 serpnia 2022 r. u spravi № 588/735/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105905089> [in Ukrainian].
5. Dudorov, O.O., Movchan, R.O. (2022). Kryminalno-pravova zaborona shchodo nezakonnoho vykorystannia humanitarnoi dopomohy: sumnivna zakonodavcha novela. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka – Bulletin of the Luhansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenka*, 2, 99–115 [in Ukrainian].
6. Zahynei, Z.A. (2015). Kryminalno-pravova hermenevtyka. Kyiv: Vydavnychiy dim «ArtEk» [in Ukrainian].
7. Kravchuk, O., Bondarenko, M. Stattia «Posobnytstvo derzhavi-ahresoru»: novi sklady zlochyniv za st. 111-2 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. URL: <http://hrvector.org/podiyi/22-05-03-art3> [in Ukrainian].
8. Kuznetsov, V.V., Syiploki, M.V. (2022). Kryminalna vidpovidalnist za kolaboratsiinu diialnist yak novyi vyklyk sohodennia. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia «Pravo» – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. "Law" series*, 70, 381–388 [in Ukrainian].
9. Movchan, R.O. (2022). Analiz zakonodavchykh zmin, napravlenykh na pidvyshchennia efektyvnosti kryminalno-pravovoi protydii kiberzlochynnosti v umovakh dii voiennoho stanu. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 5, 494–498 [in Ukrainian].
10. Movchan, R.O. (2022). Analiz zakonodavchoho rishennia pro posylennia kryminalnoi vidpovidalnosti za maroderstvo. *Elektronne naukove vydannia «Analitichno-porivnialne pravoznavstvo» – Electronic scientific publication "Analytical and comparative jurisprudence"*, 1, 281–285 [in Ukrainian].
11. Movchan, R.O. (2022). Analiz kryminalno-pravovoi novelty pro nesanktsionovane poshyrennia viiskovo znachushchoi informatsii (st. 114-2 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy). *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 4, 326–330 [in Ukrainian].
12. Movchan, R.O. (2022). «Voienni» novelty Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: pravotvorchi ta pravozastosovni problemy: monohrafiia. Kyiv: Norma prava [in Ukrainian].
13. Movchan, R.O. (2022). Kryminalno-pravova novela pro vypravdovuvannia zbroinoi ahresii rosiiskoi federatsii proty Ukrainy (st. 436-2 KK Ukrainy): pravozastosovni ta pravotvorchi problemy. *Naukovo-informatsiinyi visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho. Seriiia Pravo – Scientific and information bulletin of the Ivano-Frankivsk University of Law named after King Danylo Halytskyi. Law series*, 13, 197–204 [in Ukrainian].
14. Movchan, R.O. (2022). Posylennia kryminalnoi vidpovidalnosti za kiberzlochyny, uchyneni v umovakh voiennoho stanu: analiz obgruntovanosti zmin. *Problemy kvalifikatsii ta rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen v*

umovakh voiennoho stanu – Problems of qualification and investigation of criminal offenses under martial law: materialy nauk.-teoret. konf. (Kyiv, 26 trav. 2022 r.) / redkol.: S. D. Husariev, S. S. Cherniavskiy, A. A. Vozniuk ta in. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav, 159–165 [in Ukrainian].

15. Vozniuk, A.A., Dudorov, O.O., Movchan, R.O. et al. (2022). Novely kryminalnoho zakonodavstva Ukrainy, pryiniati v umovakh voiennoho stanu: nauk.-prakt. koment. / Vozniuk, A. A., Movchan, R. O., Cherniei, V. V. (Eds.). Kyiv: Norma prava [in Ukrainian].

16. Pysmenskyi, Ye.O., Movchan, R.O. (2022). Novely kryminalnoho zakonodavstva Ukrainy pro kolaboratsiinu diialnist. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 6, 356–360 [in Ukrainian].

17. Pysmenskyi, Ye.O., Movchan, R.O. (2022). Ideolohichniy ta kulturno-osvitnii kolaboratsionizm: okremi problemy tлумachennia ta vdoskonalennia zakonodavstva. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 2, 8–16 [in Ukrainian].

18. Pratsivnyk TES z Luhanshchyny otrymav pidozru u kolaboratsionizmi. URL: <https://magnolia-tv.com/news/73624-pratsivnyk-tes-z-luhanshchyny-otrymav-pidozru-u-kolaboratsionizmi-prokuratura?prov=ukrnet> [in Ukrainian].

19. SBU oholosyla pidozru pratsivnyku «Azovstali», yakyi zdav okupantam skhemu pidzemnykh tuneliv zavodu. URL: <https://chas.news/news/sbu-ogolosila-pidozru-pratsivniku-azovstali-yakii-zdav-okupantam-shemu-pidzemnih-tuneliv-zavodu> [in Ukrainian].

20. Styranka, M.B. (2020). Kryminalno-pravova kharakterystyka separatyizmu v Ukraini. *Candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].

21. Ukhvala Vyshchoho administratyvnoho sudu Ukrainy vid 31 serpnia 2016 r. u spravi № 826/1162/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/60759224> [in Ukrainian].

22. Ukhvala Kyivskoho raionnoho sudu m. Kharkova vid 13 travnia 2022 r. u spravi № 953/3149/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104408418> [in Ukrainian].

23. Khavroniuk, M. Za posobnytstvo derzhavi-ahresoru – kryminalna vidpovidalnist. Analiz statti 111-2 KКУ iz serii naukovo-praktychnykh komentariiv Mykoly Khavroniuka pro zminy do Kryminalnoho kodeksu, pryiniati pid chas voiennoho stanu. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/za-posobnytstvo-derzhavi-agresoru-kryminalna-vidpovidalnist/> [in Ukrainian].

24. Khavroniuk, M. Pomylyky u zakonakh voiennoho chasu: shchodo zmin Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. URL: <https://uplan.org.ua/pomylyky-u-zakonakh-voiennoho-chasu-shchodo-zmin-kryminalnoho-kodeksu-ukrainy/> [in Ukrainian].

25. Kharkivshchyna: holovi Staroho Saltova vruchyly pidozru pro derzhzradu. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/7/7344745/> [in Ukrainian].

Dudorov O. O., Movchan R. O. Liability for assistance to aggressor state: issues of qualification and improvement of criminal law

From the moment of the open attack by the Russian Federation, the issues of criminal law response to encroachments on the foundations of Ukraine's national security, which have not been resolved since the beginning of the war in 2014, have reemerged. Among the most urgent was the question of whether provisions of criminal law in force as of February 24, 2022 ensured the possibility of providing a proper assessment of the actions of persons who in various forms assist the aggressor state. The first decision made in order to solve this issue was the introduction of Article 111-1 «Collaborative activity» to the Criminal Code of Ukraine. Due to the belief of the People's Deputies of Ukraine in the inadequacy of such a legislative step, another criminal law prohibition has appeared – Art. 111-2 «Assistance to the aggressor state».

The purpose of the research is in critical understanding of the debatable aspects of the criminal law novel about aiding the aggressor state, based on the results of which scientifically based recommendations should be developed in order to improve relevant provisions of the current criminal law and practice of its application.

It has been proven that, despite the noble intentions of the parliamentarians, the inclusion of Art. 111-2 «Assistance to the aggressor state» has increased both the conflicting nature of the domestic criminal law and the legal uncertainty partially inherent in it, and also forces us to once again talk about excessive criminalization. Among the achievements of the legislative work related to the construction of the criminal law prohibition dedicated to aiding the aggressor state, one can only include the non-use in the current wording of Art. 111-2 of the Criminal Code of unjustifiably abstract phrases «other voluntary interaction with representatives of the aggressor state» and «any cooperation with representatives of the aggressor state».

Based on the example of criminal law assessment of such manifestations of assistance to the aggressor state, such as the transfer of material resources to the armed formations of the aggressor state and the implementation or support of the decisions and/or actions of the aggressor state, armed formations and/or the occupation administration of the aggressor state, the problematic nature of differing analyzed crime from collaborative activity, treason and justification, recognition as legitimate, denial of armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, glorification of its participants has been demonstrated. The problem, which has risen as a result of the partially inappropriate duplication of legislative material, is proposed to be solved in one of three ways to optimize the articles of the Criminal Code on liability for treason, collaborative activity and assistance to the aggressor state.

Key words: *assistance; aggressor state; collaboration; high treason; criminal liability; crimes against foundations of national security of Ukraine.*